

¹ Zakład Studiów Krajobrazowych i Gospodarki Przestrzennej, Katedra Łąkarstwa i Kształtowania Krajobrazu, Wydział Agrobiotechnologii, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin, Polska

² Wydział Fizjoterapii, Zakład Biologii Człowieka, Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, al. Ignacego Jana Paderewskiego 35, 51-612 Wrocław, Polska

* e-mail: kamila.adamczyk@up.lublin.pl

KAMILA ADAMCZYK-MUCHA ^{1*}, LUCYNA GÓRSKA-KŁĘK ²

Potencjał obszarów wiejskich do prowadzenia terapii związanych z przyrodą – na przykładzie trzech wybranych placówek

---

Potential of rural areas for nature-related therapies – an example of three selected facilities

Streszczenie. Celem niniejszej pracy jest próba określenia możliwości, jakie daje lokalizacja ośrodka opiekuńczo-rehabilitacyjnego na obszarze wiejskim dla „zielonej opieki” (z ang. green care) oraz wypunktowania elementów zagospodarowania terenu, które z powodzeniem mogą być powtórzone przez inne placówki o podobnym charakterze. Artykuł prezentuje studia przypadków trzech placówek opieki zdrowotnej: Stiftung Attl (Niemcy), The Old Moad Garden (Wielka Brytania), Fundacja św. Celestyna w Mikoszewie (Polska), w których szczególną rolę terapeutyczną odgrywa położenie na terenach wiejskich. Analiza opiera się na wizjach lokalnych (sporządzono szczegółowe karty informacyjne, które zostały opatrzone mapą lokalizacyjną i zdjęciami), dostępnych opracowaniach oraz literaturze przedmiotu. Placówki te oferują oprócz tradycyjnych form opieki terapię związane z przyrodą (m.in. hortiterapię, hipoterapię, dogoterapię), również w sposób modelowy wykorzystują otoczenie wiejskie poprzez m.in. wykorzystanie interesujących elementów małej architektury oraz odpowiednie zagospodarowania terenu przy obiektach kubaturowych. Opisane ośrodki prowadzą także ważne społecznie działania integracyjne oraz dydaktyczne o lokalnym i szerszym zasięgu.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, mała architektura, lokalizacja placówek zdrowia, zielona opieka

---

Cytowanie: Adamczyk-Mucha K., Górską-Kłęk L., 2023. Potencjał obszarów wiejskich do prowadzenia terapii związanych z przyrodą – na przykładzie trzech wybranych placówek. *Agron. Sci.* 78(4), 99–114. <https://doi.org/10.24326/as.2023.5267>

WSTĘP

Korzystanie z walorów otoczenia i kontaktu z przyrodą w celach opiekuńczo-rehabilitacyjnych jest znane od wieków. Zwłaszcza pod koniec XIX w. lokalizacja placówek opieki zdrowotnej na terenach wiejskich związana była z chęcią umieszczenia pacjentów m.in. z dala od zanieczyszczonych i przepełnionych miejskich ośrodków. Obszary wiejskie dawały możliwość tworzenia placówek niemal samowystarczalnych, także pod względem żywieniowym. Ciekawym przykładem była budowa kompleksu szpitalnego we wsi Kobierzyn pod Krakowem w latach 1907–1914 na podstawie koncepcji samowystarczального miasta-ogrodu [<https://nowa.babinski.pl/szpital/historia/>].

Tereny wiejskie obecnie mają wiele problemów społeczno-ekonomicznych (np. dezagrarizację, starzenie się mieszkańców, migracje zarobkowe, osłabienie więzi ludzkich), a także planistycznych, dlatego ważne jest rozpowszechnienie innych funkcji wsi m.in. w zakresie „zielonej opieki” (ang. green care). Dla wielu placówek mogą być wybierane też atrakcyjne zespoły architektoniczno-krajobrazowe, np. klasztory, pałace. Nadanie nowej funkcji często zabezpiecza te obiekty przed zniszczeniem i podtrzymaniem użytkowania [Adamczyk 2009a, Cymanow 2010, 2020].

Spędzanie czasu w otoczeniu zieleni, szczególnie w sposób aktywny, ma znaczący wpływ na uruchomienie procesów zdrowienia i poprawę samopoczucia. „Zielona opieka”, jak wykazało w swoich badaniach wielu autorów, przynosi szereg korzyści zdrowotnych, społecznych, fizycznych, poznawczych i psychologicznych [Mooney i Nicell 1992, Williams i Mattson 1998, Gigliotti i in. 2003, Lampinen 2006, Fox i in. 2007, Górska-Kłęk i in. 2009, Skotnicka i Pieszko 2014, Górska-Kłęk 2016]. Badacze koncentrują się również na analizie jakości środowiska przyrodniczego, jego wartościach regenerujących, podkreślają przede wszystkim istotny wpływ bioróżnorodności na dobrostan osób w nich przebywających [Velarde i in. 2010, Clark i in. 2014, Saulicz i in. 2015]. Jak wykazały pięcioletnie badania japońskie (przeprowadzone na ponad 3 tys. osób w miastach), to właśnie bliskość i łatwy dostęp pieszych do terenów zieleni miał decydujący wpływ na ich długowieczność, bez względu na wiek, płeć, stan zdrowia, status społeczno-ekonomiczny czy stan cywilny [Takano i in. 2002]. Inne badania [Park i in. 2007] przeprowadzone także w Japonii potwierdziły obniżanie poziomu stresu dzięki spacerom po lesie. Z kolei w pracach dotyczących mieszkańców dzielnic z dostępem do terenu zieleni wykazano niższy odczuwalny poziom stresu i gwałtowniejszy spadek wydzielania kortyzolu w ciągu dnia niż u mieszkańców, którzy nie mieli dostępu do zieleni. Ci pierwsi także rzadziej trafiali do szpitali, a chorując, potrzebowali mniej lekarstw [Ulrich i in. 1991, Ward Thompson i in. 2012, Roe i in. 2013]. Gigliotti i in. [2003] zauważyli, że hortiterapia u osób z demencją poprawiała m.in. ich koncentrację, zwiększała inicjatywę i sprawniejsze działanie. Mooney i Nicell [1992] przeprowadzili badania wśród osób cierpiących na Alzheimera, które mieszkały w pięciu domach. Trzy z nich miały ogród, a u mieszkających w nich seniorów stwierdzono niższy poziom agresji, rzadsze upadki, byli oni spokojniejsi niż mieszkańcy domów bez ogrodów. Ważne jest tworzenie tzw. środowiska terapeutycznego, polega to m.in. na takim projektowaniu i zagospodarowywaniu terenu, aby umożliwiało ono bezpośredni kontakt z elementami przyrodniczymi, sprzyjało podejmowaniu aktywności fizycznej i interakcji z innymi użytkownikami przestrzeni czy tworzeniu programów m.in. hortiterapii przy placówkach opieki [Adamczyk 2009a, Górska-Kłęk i in. 2013, Adamczyk-Mucha i Górska-Kłęk 2018]. Określenie „środowisko terapeutyczne”, od momentu użycia w 1992 r., ewoluowało, poszerzało i zmieniało swój zakres, co wynikało z badań związanych z nowymi metodami i technologiami mierzącymi stan zdrowia

oraz samopoczucie użytkowników przestrzeni [Gesler 1993]. Stan badań w tym zakresie przedstawiony przez Sarah Bell i współpracowników [2018] stanowi bardzo interesujący materiał, wskazujący wykorzystanie tego sformułowania poza geografiami, z której się wywodzi w innych dziedzinach, w tym też w sferze projektowania. Odpowiednie budynki opieki zdrowotnej mogą stanowić istotny czynnik wspierający dobrostan i kondycję fizyczną oraz psychiczną osób w nich przebywających, zgodnie z działaniami projektowymi evidence-based design [Shepley 2014].

Interesującymi i godnymi naśladowania są przykłady polskich projektów dotyczących gospodarstw opiekuńczych. Np. trwający jeszcze projekt „Samodzielnie (nie samemu) – wspieranie osób z niepełnosprawnością w powiecie tucholskim” realizowany przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie wraz z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Tucholi, Stowarzyszeniem Rodziców Dzieci Specjalnej Troski w Tucholi oraz Polskim Stowarzyszeniem na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Chojnicach. Także projekty zakończone, które były kierowane do osób starszych, były wartościowe i wysoko oceniane przez uczestników – „Zielona opieka – gospodarstwa opiekuńcze w woj. kujawsko-pomorskim” i „Opieka w zagrodzie – gospodarstwa opiekuńcze w woj. kujawsko-pomorskim”. Potwierdziły one ogromny potencjał terenów wiejskich w działaniach terapeutycznych, a ich idea i organizacja powiązane są z nurtem green farming oraz z rolnictwem zaangażowanym społecznie [<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/gospodarstwa-opiekuncze>].

Celem niniejszej pracy jest próba odpowiedzi na pytania:

- jakie możliwości daje lokalizacja ośrodka opiekuńczo-rehabilitacyjnego na obszarze wiejskim dla „zielonej opieki” (z ang. green care)?
- jakie terapie związane z przyrodą są wykorzystywane przez placówki?
- jakie elementy zagospodarowania terenu pomocne w terapiach wykorzystujących przyrodę mogą być powtórzone przez inne placówki o podobnym charakterze?

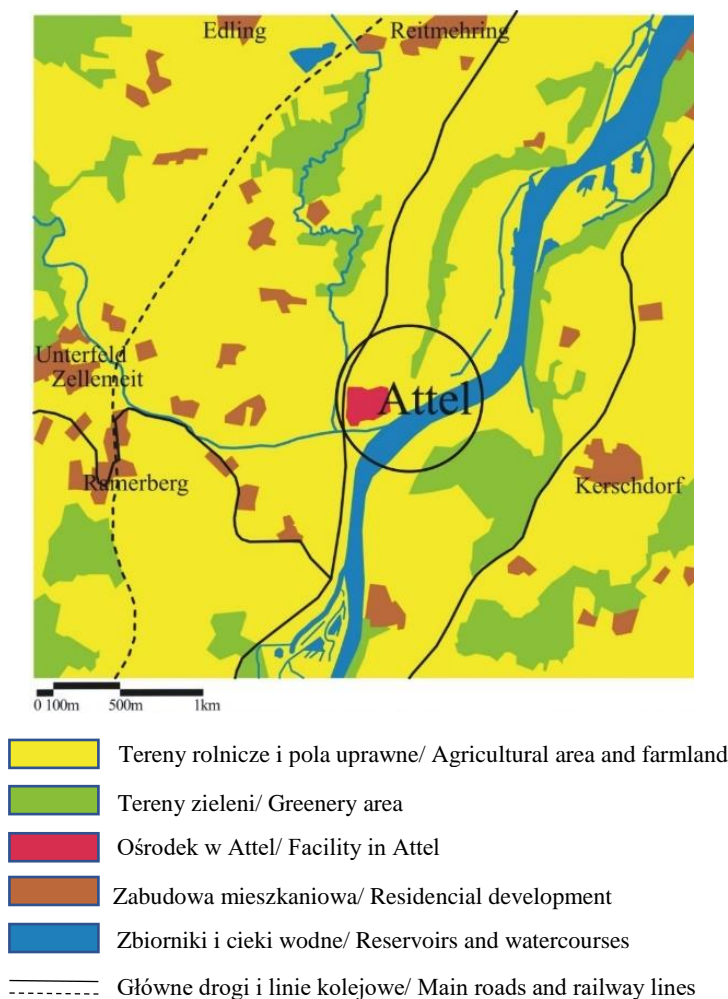
MATERIAŁ I METODY

Materiałem badawczym były trzy wybrane placówki zlokalizowane na terenie wiejskim (ryc. 1–3) odwiedzone przez Autorki podczas wyjazdów studyjnych. Wszystkie w swoim programie opierają się na terapiach związanych ze środowiskiem przyrodniczym, które w pełni mogą być prowadzone tylko na obszarach wiejskich, bądź wykorzystują je, np.: hortiterapię, hydroterapię, zooterapię, w tym hipoterapię, prowadzenie gospodarstwa ekologicznego (fot. 2 i 3). Jest to przede wszystkim związane z powierzchnią terenu i niezbędnym zapleczem infrastrukturalnym. Każdy z omawianych przykładów silnie oddziałuje na daną miejscowość, w której się znajduje. Ośrodki pełnią wiele funkcji m.in. opiekuńczych, gospodarczych, kulturowych, zdrowotnych, ekologicznych. Tworzą miejsca pracy dla mieszkańców, umożliwiają dystrybucję wyprodukowanych płodów rolnych oraz innych wyrobów o charakterze rękodzielniczym (fot. 1 i 4).

Metoda badawcza wykorzystana do opisu, prezentacji i porównania placówek to złożona karta informacyjna, która została opatrzona mapą lokalizacyjną i zdjęciami oraz tabelarycznie usystematyzowanymi następującymi informacjami: opis ośrodka, lokalizacja, opis zagospodarowania, wnioski oraz elementy zagospodarowania warte powtórzenia. Informacje o ośrodkach były gromadzone w ankiecie (karcie informacyjnej ośrodków) przez Autorki podczas wizji lokalnych i rozmów z pracownikami.

WYNIKI I DYSKUSJA

Obszary wiejskie posiadają ogromny potencjał do zaspokajania wielu potrzeb człowieka, w tym kontaktu z przyrodą. Dają ogromne możliwości do rozwijania ośrodków opieki zlokalizowanych na tych obszarach, zwłaszcza w kontekście tworzenia przyjaznego środowiska terapeutycznego związanego z terapiami bazującymi na naturze. Poniżej przedstawiono analizę trzech wybranych placówek opiekuńczo-rehabilitacyjnych. Są to ośrodki: Stiftung Attel (Niemcy), The Old Moad Garden (Wielka Brytania), Fundacja św. Celestyna w Mikoszowie (Polska) – ryciny 1–3. Placówki te w swojej ofercie, oprócz tradycyjnych metod rehabilitacji, wykorzystują potencjał terenów wiejskich i oferują szereg terapii związanych z przyrodą.

Ryc. 1. Położenie miejscowości Attel (Bawaria, Niemcy)
Fig. 1. Location of Attel village (Bavaria, Germany)

Tabela 1. Charakterystyka ośrodka dla osób z niepełnosprawnością intelektualną w Attel (Niemcy)
 Table 1. Characteristics of a centre for people with intellectual disabilities in Attel (Germany)

Wyszczególnienie Specification	Charakterystyka Characteristics
Działalność Activities	Tradycja miejsca sięga początku XX w., kiedy w już niedziałającym klasztorze potrzebujący otrzymywali schronienie i opiekę. Ośrodek rozwija się i poszerza swoją działalność. Obecnie znajdują się w nim m.in.: przedszkole, szkoła podstawowa, warsztaty, pracownia, sklep z produktami wytworzonymi w warsztatach, szklarnie, kuchnia, stołówka i mieszkania dla personelu. The site's traditions date back to the early 20th century, when the needy received shelter and care in a now-defunct monastery. The Centre is developing and expanding its activities. Currently, it houses a kindergarten, primary school, workshops, studios, a shop with products made in the workshops, greenhouses, a kitchen, a canteen, and staff housing.
Otoczenie Environment	Nieliczne zabudowania jednorodzinne, las, pola uprawne oraz skarpa w kierunku rzeki Inn. There are few detached dwellings, woodland, arable fields and an escarpment towards the River Inn.
Zagospodarowanie terenu Site development	Otoczenie budynków, w zależności od ich funkcji, jest przystosowane do tego, aby umożliwiała częste przebywanie na zewnątrz. – dziedziniec budynku poklasztorowego jest częściowo zadaszony, aby niezależnie od pogody pełnił funkcję miejsca spotkań; – w funkcjonowaniu ośrodka pomaga gospodarstwo ekologiczne, w którym pensjonariusze pracują, a produkty sprzedawane są w sklepie na terenie ośrodka; – budynki warsztatów umożliwiają bezpośrednie wyjście z sal na zewnątrz i prowadzenia terapii w ogrodzie; – przy obiektach dla dzieci znajdują się dostosowane do potrzeb niepełnosprawnych place zabaw; – staw kąpielowy i zbiorniki wodne dostosowane dla osób z trudnościami w poruszaniu się; – zbiorniki wodne do terapii metodą Kneippa; – ścieżka sensoryczna – wykorzystująca różnice w rodzajach materiałów nawierzchni. The surroundings of the buildings, depending on their function, are adapted to allow frequent exposure to the outdoors. – the courtyard of the monastery building is partially covered to serve as a meeting place whatever the weather; – operation of the Centre is assisted by an organic farm where residents work and produce is sold in a shop on the premises; – workshop buildings allow direct access from the rooms to the outdoors and carry out therapy in the garden; – there are disabled-friendly playgrounds next to the children's facilities; – swimming pond and water bodies adapted for people with mobility difficulties; – water tanks for Kneipp therapy; – sensory path – making use of differences in the types of surface materials.
Znaczenie Importance of	Ośrodek oferuje usługi o znaczeniu lokalnym, co zachęca do integracji społecznej. W programie terapeutycznym pensjonariusze pracują w gospodarstwie, obcując ze zwierzętami i roślinami. Produkty z gospodarstwa są sprzedawane w sklepie. Dzięki bezpośredniemu połączeniu ogrodu z salami warsztatów i pracowni możliwe jest prowadzenie zajęć na zewnątrz. Wykorzystano wodę jako element rekreacyjny i terapeutyczny z uwzględnieniem walorów krajoobrazowych terenu. Wszystkie rozwiązania przestrzenne i metody terapeutyczne bazują na kontakcie z elementami przyrodniczymi – są zatem warte powtórzenia w innych placówkach o podobnym charakterze. The Centre offers services of local interest, which encourages social integration. In the therapeutic programme, residents work on the farm, interacting with animals and plants. Products from the farm are sold in the shop. With a direct connection between the garden and the workshop and studio rooms, it is possible to hold classes outside. Considering the scenic qualities of the area, water has been used as a recreational and therapeutic element. All spatial solutions and therapeutic methods are based on contact with natural elements - and are, therefore, worth replicating in other facilities of a similar nature.

Pierwszy z ośrodków – dla osób z niepełnosprawnością intelektualną Shtiftung Attl zlokalizowanego w sąsiedztwie miasta Wasserburg nad rzeką Inn (ryc. 1), w kraju związkowym Bawaria – został szczegółowo opisany w pracy Adamczyk [2009b]. Informacje dotyczące tego ośrodka zostały zaprezentowane w tabeli 1. Najważniejsze elementy działalności placówki wykorzystujące lokalizację na terenie wiejskim to: gospodarstwo ekologiczne z hodowlą krów, owiec, drobiu i świń oraz sklep z produktami pochodzącymi z gospodarstwa i wytwarzanymi podczas warsztatów. Elementy zagospodarowania, takie jak staw kąpielowy (dostosowany dla osób z trudnościami w poruszaniu się, z roślinnością samooczyszczającą), zbiorniki wodne do terapii metodą Kneippa (fot. 2), place zabaw, ścieżki sensoryczne i bezpośrednie wyjścia na zewnątrz z sal warsztatowych (fot. 3), to rozwiązania wymagające dużej powierzchni, jaka najczęściej może być zapewniona na obszarach nieurbanizowanych.

Fot. 1. Sklep ogrodniczy z produktami wytworzonymi w ośrodku w Attle
Photo 1. Shop with greenery products made in the Attle facility

Ośrodek The Old Moad Garden Centre dla osób z problemami psychicznymi jest zlokalizowany na zachodnich obrzeżach miejscowości Epsom w Wielkiej Brytanii (ryc. 2). Informacje dotyczące ośrodka prezentuje tabela 2. Najważniejszymi elementami w otoczeniu placówki są: szklarnie do uprawy roślin doniczkowych i ozdobnych, grządki podniesione oraz sklep, w którym wystawiane i sprzedawane są rośliny uprawiane w ośrodku (fot. 4).

Fot. 2. Elementy wodne Ogrodu Kneippa: deptak wodny do brodzenia i kamienne zbiorniki do zanurzania rąk (hydroterapia)
Photo 2. Water features of the Kneipp Garden: a water promenade for wading and stone tanks for immersing hands (hydrotherapy)

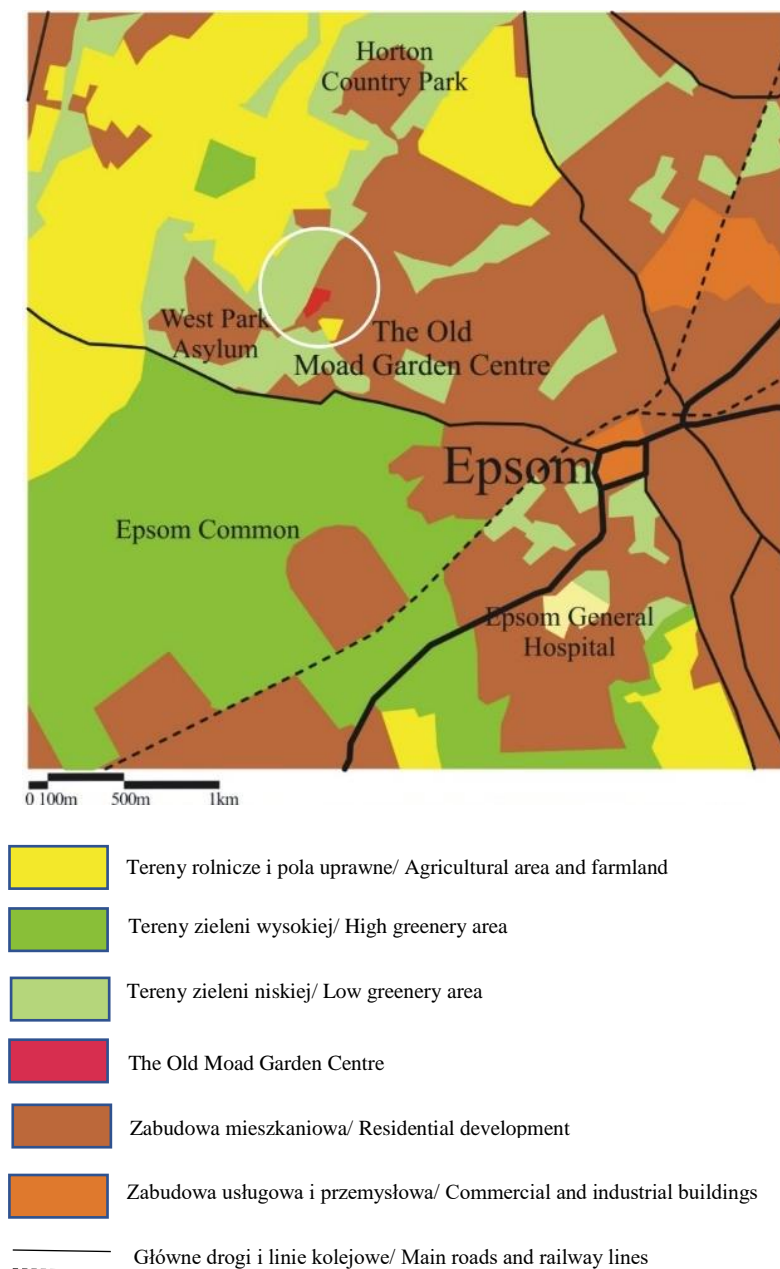

Fot. 3. Budynek warsztatów terapii zajęciowej z możliwością prowadzenia zajęć na zewnątrz
Photo 3. Building of occupational therapy workshops with possibility of leading workshops outside

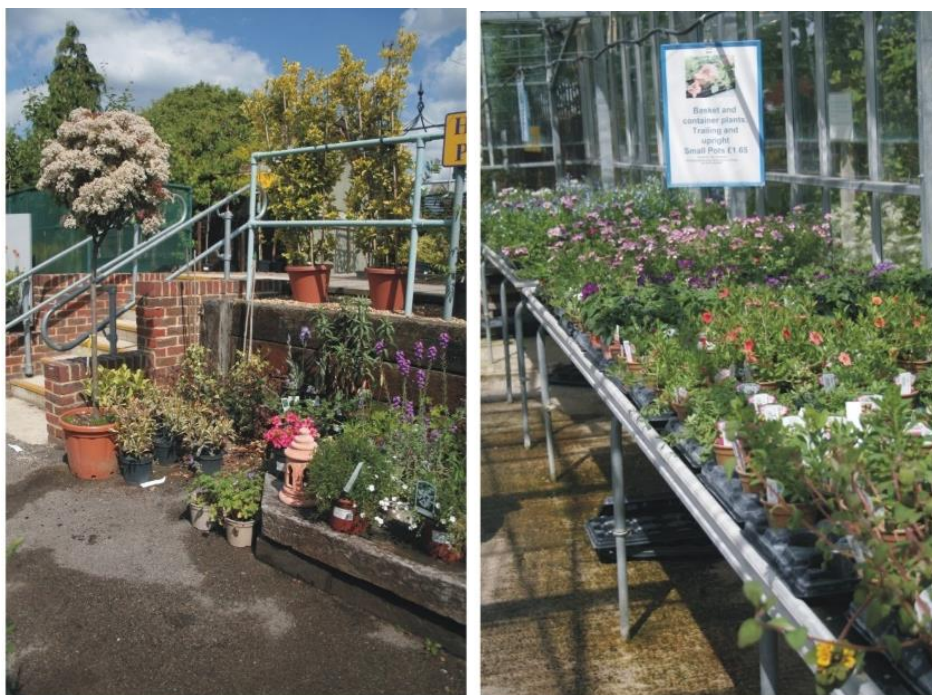
Tabela 2. Charakterystyka ośrodka The Old Moad Garden Centre w Epsom (Wielka Brytania)
Table 2. Characteristics of The Old Moad Garden Centre in Epsom (UK)

Wyszczególnienie Specification	Charakterystyka Characteristics
Działalność Activities	Działalność ośrodka skierowana jest do osób z problemami psychicznymi. Ma na celu umożliwienie powrotu do zdrowia dzięki pomocy terapeutycznej, pracy w ogrodzie, nauce zawodu i integracji społecznej. Oferuje kursy i programy szkoleniowe w zakresie pielęgnacji materiału szkółkarskiego, rozmnażania i produkcji warzyw i owoców, handlu detalicznego i administracji oraz usług ogrodniczych. The Centre's activities are aimed at people with mental health problems. It aims to enable recovery through therapeutic support, gardening, vocational training and social integration. It offers courses and training programmes in nursery stock care, vegetable and fruit propagation and production, retail and administration and horticultural services.
Współpraca Cooperation	Ośrodek współpracuje z organizacją Richmond Fellowship oferująca szeroką pomoc osobom z problemami psychicznymi. The Centre works in partnership with Richmond Fellowship, offering a wide range of support to people with mental health concerns
Lokalizacja Location	Ośrodek znajduje się na zachodnich obrzeżach miejscowości Epsom (Surrey, Anglia Południowa). Najbliższe sąsiedztwo zajmuje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna i szeregowa, budynki szpitalne zaadaptowane na funkcje mieszkalne oraz tereny zalesione i pola uprawne. Lokalizacja ośrodka jest związana z tradycją miejscowości Epsom, gdzie od początku XX w. do lat 90. działało pięć szpitali psychiatrycznych. Jeden z nich – West Park Asylum – niefunkcjonujący dziś jako szpital i znajdujący się w bliskim sąsiedztwie The Old Moad Garden, przeznaczony był dla 2 tys. pacjentów z różnymi schorzeniami. The Centre is located on the western outskirts of the village of Epsom (Surrey, Southern England). The immediate vicinity is occupied by detached and terraced housing, and hospital buildings converted to residential use, and woodland and farmland. The location of the Centre is linked to the tradition of the village of Epsom, where five psychiatric hospitals operated from the early 20th century until the 1990s. One of these - West Park Asylum - is non-functioning today as a hospital near The Old Moad Garden for 2,000 patients with various conditions.
Zagospodarowanie terenu Site development	Ośrodek składa się z części otwartej – związanej z działalnością usługową (sklep ze sprzętem ogrodniczym i stoiska do prezentacji roślin na otwartym terenie) oraz części zamkniętej – związanej z zapleczem sklepu i produkcją materiału roślinnego (szklarnie, miejsca do przechowywania, rozmnażania i przesadzania), a także z działalnością terapeutyczną (miejsca do odpoczynku, świetlice do spotkań grupowych i indywidualnych, biuro ośrodka). The Centre consists of an open area - related to service activities (garden equipment shop and plant display stand in the open area) and a closed part - related to the shop facilities and the production of plant material (greenhouses, storage, propagation, and transplanting areas), as well as to therapeutic activities (rest areas, standard rooms for group and individual meetings, centre office).
Znaczenie Importance of	Działania terapeutyczne (praca w ogrodzie i nauka zawodu) oraz sprzedaż wytworzonych produktów umożliwiają integrację z lokalną społecznością. Uniwersalne zagospodarowanie: podjazdy, pochylnie, poręcze, błaty do pracy i miejsca spotkań na zewnątrz, rabaty podniesione. Wszystkie zastosowane rozwiązania przestrzenne i metody terapeutyczne bazujące na kontakcie z elementami przyrodniczymi są warte powtórzenia w innych placówkach o podobnym charakterze. Therapeutic activities (gardening and apprenticeships) and product sales enable integration into the local community. Versatile landscaping: driveways, ramps, handrails, work surfaces and outdoor meeting areas, raised beds. All the spatial solutions used and the therapeutic methods based on contact with natural elements are worth repeating in other facilities of a similar nature.

Ryc. 2. Położenie ośrodka The Old Moad Garden Centre (Epsom, Wielka Brytania)
Fig. 2. Location of The Old Moad Garden Centre (Epsom, UK)

Fot. 4. Sklep ogrodniczy z produktami wytworzonymi w ośrodku
 Photo 4. Garden shop with greenery products made in The Old Moad Garden Centre

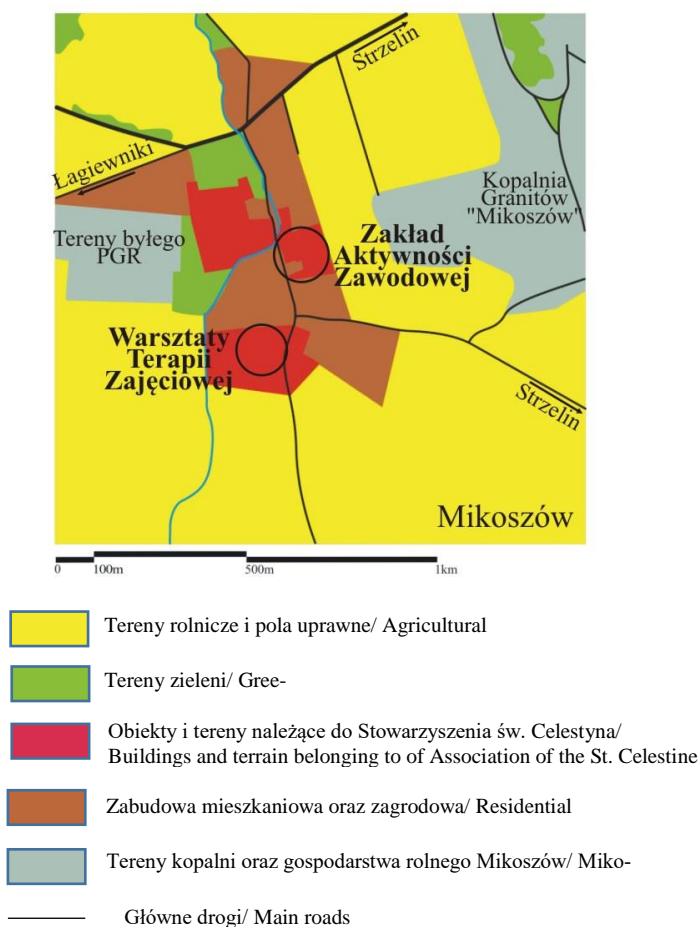
Trzecia placówka – Warsztaty Terapii Zajęciowej i Zakład Aktywności Zawodowej Centrum Rehabilitacji i Neuropsychiatrii Stowarzyszenia „Celestyn” – znajduje się we wsi Mikoszków (ryc. 3), w gminie Strzelin (tab. 3). Najważniejsze elementy zagospodarowania wykorzystujące lokalizację ośrodka na obszarze wiejskim to sad, szklarnia, ogród warzywny, gdzie pensjonariusze Zakładu Aktywności Zawodowej zdobywają umiejętności i doświadczenie w pielęgnacji terenów zieleni (wg oferty m.in.: koszenie, sadzenie, ściółkowanie, odchwaszczanie; fot. 5 i 6).

Tereny wiejskie są bardzo ważnym elementem struktury funkcjonalnej całego społeczeństwa. Do funkcji produkcji żywności oraz podtrzymania przestrzeni bogatej przyrodniczo, krajobrazowo i kulturowo można dodać funkcje związane z opieką zdrowotną. Przykładów lokalizacji placówek na terenach wiejskich i wykorzystanie ich otoczenia do prowadzenia terapii opartych na kontakcie z przyrodą jest coraz więcej [Górska-Klęk 2016, Staniewska 2018]. To, co jest wieloletnią praktyką w krajach zachodnich, staje się również widoczne na gruncie rodzimym [Latkowska i in. 2012, Górska-Klęk i in. 2013].

Tabela 3. Charakterystyka działalności Stowarzyszenia św. Celestyna w Mikoszowie
(w tym Warsztaty Terapii Zajęciowej i Zakład Aktywności Zawodowej)
Table 3. Characteristics of the activities of the St. Celestine Association in Mikoszów
(including Occupational Therapy Workshops and Vocational Activity Centre)

Wyszczególnienie Specification	Charakterystyka Characteristics
Działalność Activities	Stowarzyszenie prowadzi m.in. następujące ośrodki: Ośrodek Rewalidacyjno-Wychowawczy, Grupy Wsparcia dla Rodziców Dzieci Niepełnosprawnych, Teatr Tańca, Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej, w tym Dzienny Oddział Psychiatrii Dzieci i Młodzieży, Dzienny Oddział Rehabilitacyjny. The Association runs, among others, the following centres: Revalidation and Education Centre, Support Groups for Parents of Disabled Children, Dance Theatre is a non-public health care facility with a child and adolescent psychiatry day and rehabilitation day unit.
Lokalizacja Location	Mikoszów znajduje się w niedaleko Strzelina, jest także dobrze skomunikowany z pozostałymi miejscowościami, z których dojeżdżają osoby korzystające z pomocy Stowarzyszenia. Wieś oferuje jedynie niezbędne usługi podstawowe. Integracja społeczna zapewniana jest przez spotkania i imprezy na terenie ośrodka. Obiekty i tereny należące do Stowarzyszenia zlokalizowane są w centralnej części wsi i na jej obrzeżach. Całkowity obszar ośrodka zajmuje znaczną część powierzchni Mikoszowa. Główna siedziba Stowarzyszenia mieści się w budynku byłego przedszkola, w pobliżu którego powstały nowe obiekty. Zakład Aktywności Zawodowej jest zlokalizowany w wyremontowanym i przystosowanym do nowej funkcji budynku gospodarczym, należącym niegdyś do założenia folwarcznego. Mikoszów is near Strzelin and well-connected to other towns where the Association's beneficiaries commute. The village offers only essential basic services. Meetings and events at the Centre ensure social integration. The Association's facilities and grounds are located in the central part of the village and on its outskirts. The total area of the Centre occupies a significant part of the Mikoszów area. The Association's head office is located in the building of a former kindergarten, with new facilities built nearby. The Vocational Activity Centre is located in an outbuilding once part of a manor farm and has been renovated and adapted to its new function.
Zagospodarowanie terenu Site development	Ze względu na dużą powierzchnię i szeroką działalność ośrodek posiada wiele elementów zagospodarowania terenu pomocnych w rehabilitacji. Na wybiegach i pastwiskach dla koni prowadzone są zajęcia z hipoterapii. Oferta ośrodka obejmuje zajęcia z ogrodoterapii i dogoterapii. Na terenie ośrodka znajdują się grządki podniesione. Ośrodek posiada sad drzew owocowych, teren zalesiony roślinnością iglastą, zieleń reprezentacyjną związaną z budynkami oraz zaniedbany park podworski. Tereny przy ośrodku są miejscem, gdzie pensjonariusze Zakładu Aktywności Zawodowej zdobywają doświadczenie w pracach pielęgnacyjnych roślin. Due to its large size and extensive activities, the Centre has numerous landscaping elements to aid rehabilitation. Hippo therapy classes are held in the horse paddocks and pastures. The Centre's offerings include horticulture and dog therapy classes. There are raised beds on the site. The Centre has an orchard of fruit trees, a coniferous wooded area, representative greenery associated with the buildings and a neglected manor park. The grounds next to the Centre are where residents of the Vocational Activity Centre gain experience in plant care work.

Wyszczególnienie Specification	Charakterystyka Characteristics
Znaczenie Importance of	Lokalizacja i możliwości przestrzenne placówki umożliwiają prowadzenie zajęć terapeutycznych wykorzystujących przyrodę, np. hortiterapię, hipoterapię, dogoterapię. Należące do ośrodka sad i ogród warzywny pozwalają pensjonariuszom Zakładu Aktywności Zawodowej zdobywać doświadczenie w pracach pielęgnacyjnych, takich jak koszenie, sadzenie, ściółkowanie, odchwaszczanie. The location and spatial possibilities of the facility allow for therapeutic activities using nature, e.g. horticulture therapy, hippo therapy, and dog therapy. The orchard and vegetable garden belonging to the Centre allows residents of the Vocational Activity Centre to gain experience in maintenance work such as mowing, planting, mulching and weeding.

Ryc. 3. Położenie ośrodka Stowarzyszenia św. Celestyna (Mikoszów, gm. Strzelin, woj. dolnośląskie)

Fig. 3. Location of the St. Celestine Association (Mikoszów, Strzelin community, Lower Silesian voivodeship)

Fot. 5. Zakład Aktywności Zawodowej w Mikoszowie zlokalizowany w zaadaptowanym zabytkowym budynku gospodarczym

Photo 5. Vocational Activity Centre located in an adapted historic farm building

Fot. 6. Widok panoramiczny na obiekty należące do Stowarzyszenia św. Celestyna oraz wieś Mikoszów od strony pól uprawnych

Photo 6. Panoramic view of the facilities belonging to the St. Celestine Association and the village of Mikoszów from the side of agricultural area

Powyższa prezentacja dobrych praktyk w trzech wybranych placówkach jest istotna, ponieważ pokazuje możliwości opiekuńczo-rehabilitacyjne ośrodków zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Sama lokalizacja poza obszarem silnie zurbanizowanym sprzyja tworzeniu środowiska terapeutycznego, pozytywnie wpływającego na wiele sfer życia człowieka. Szczególnie w przypadku osób z niepełnosprawnościami, w tym intelektualnymi, terapie bazujące na naturze przynoszą bardzo dobre rezultaty. Zajęcia oddziałujące jednocześnie na wiele zmysłów pozwalają zaangażować w procesy terapeutyczne pacjentów oraz ich rodziny, wzmacniają funkcje odpornościowe, poznawcze, obniżają stres i poprawiają ogólne samopoczucie [Depczyńska 2017].

WNIOSKI

1. Placówki opiekuńczo-rehabilitacyjne zlokalizowane na obszarach wiejskich przede wszystkim ze względu na dużą przestrzeń i walory krajobrazowe mają znaczne możliwości prowadzenia terapii „bazujących na naturze” (ang. nature based therapy), takich jak

hortiterapia, zooterapia czy terenoterapia, a tym samym znaczny wpływ na poprawę zdrowia pensjonariuszy.

2. Elementy zagospodarowania terenu pomocne w terapiach związanych z przyrodą, które mogą być z powodzeniem stosowane w innych placówkach o podobnym charakterze, to: rabaty podniesione, ścieżka sensoryczna, zbiorniki wodne do terapii metodą Kneippa.

3. Elementy organizacyjne i zagospodarowania terenu powtarzające się we wszystkich omawianych ośrodkach to uprawa roślin i ich sprzedaż. Dwa ośrodki prowadzą również hodowlę zwierząt – jeden hodowlę koni do prowadzenia hipoterapii, drugi – w ramach działalności gospodarstwa ekologicznego.

4. Odpłatne usługi oferuje jedynie ośrodek w Mikoszowie – wykonywanie prac z zakresu pielęgnacji obszarów zieleni przez pensjonariuszy Zakładu Aktywności Zawodowej.

5. Ośrodek w Attle posiada najwięcej elementów zagospodarowania służących bezpośrednio do prowadzenia terapii na zewnątrz (zbiorniki z wodą do prowadzenia kuracji metodą Kneippa, staw kąpielowy), wykorzystuje dużą powierzchnię terenu oraz lokalizację w terenie otwartym.

6. Lokalizacja ośrodków o funkcjach rehabilitacyjno-opiekuńczych na terenach wiejskich umożliwia poszerzenie oferty placówek o prowadzenie przez nie np. sadu, ogrodu warzywnego, kwiatowego, szklarni czy gospodarstwa ekologicznego, a także sprzedaży pochodzących z nich produktów. Sprzyja to też zdobywaniu nowych umiejętności przez pensjonariuszy.

7. Umiejscowienie placówek na terenach wiejskich, w tym prowadzenie gospodarstw opiekuńczych, daje możliwości poszerzenia oferty funkcjonalnej obszarów wiejskich, m.in. poprzez tworzenie miejsc pracy dla lokalnych mieszkańców. Tym samym rozwija pozarolnicze funkcje wsi i rolnictwa.

8. Ośrodki prowadzące terapie bazujące na naturze mają możliwość prezentowania korzyści zdrowotnych płynących z przebywania na zewnątrz, szerzenia wiedzy poprzez warsztaty, pikniki i tutoriale on-line (np. Attle prowadzi cykl szkoleń on-line na tematy ogrodnicze) dotyczące produkcji ekologicznej warzyw i owoców.

9. Lokalizacja placówki opiekuńczo-terapeutycznej w niewielkiej miejscowości może znacznie oddziaływać na lokalną społeczność poprzez cykliczne wydarzenia skierowane do wszystkich mieszkańców o charakterze integracyjnym, takich jak: pikniki i targi zdrowej żywności, produkty regionalne oraz rękodzielnicze (wszystkie omawiane ośrodki znacząco oddziałują na lokalną społeczność).

PIŚMIENNICTWO

- Adamczyk K., 2009a. Zagospodarowanie terenu jako czynnik stymulacji zmysłowej osób niepełnosprawnych intelektualnie. *Acta Sci. Pol., Adm. Locorum* 8(1), 31–42.
- Adamczyk K., 2009b. Wieś jako miejsce życia, pracy i rehabilitacji osób niepełnosprawnych na przykładzie fundacji w Attle, Niemcy. W: Z. Kuriata (red.), *Polskie Krajobrazy wiejskie dawne i współczesne*. Pr. Kom. Krajobrazu Kult. PTG 12, 100–108.
- Adamczyk-Mucha i Górską-Kłęk, 2018. Współpraca studentów architektury krajobrazu i fizjoterapii przy projektowaniu efektywnych przestrzeni terapeutycznych. *Archit. Krajobrazu* 4(61), 54–67.
- Bell S.L., Foley R., Houghton F., Maddrell A., Williams A.M., 2018. From therapeutic landscapes to healthy spaces, places and practices: a scoping review. *Soc. Sci. Med.* 196, 123–130. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.11.035>

- Clark N.E., Lovell R., Wheeler B.W., Higgins S.L., Depledge M.H., Norris K., 2014. Biodiversity, cultural pathways, and human health: a framework. *Trends Ecol. Evol.* 29(4), 198–204. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2014.01.009>
- Cymanow P., 2010. Ekonomiczne skutki migracji młodzieży na obszarach wiejskich. *Post. Nauk Rol.* 556, 531–540.
- Cymanow P., 2020. Wybrane problemy zarządzania rozwojem górskich obszarów imigracyjnych na przykładzie gmin południowej części Polski. *Tur. Rozw. Reg.* 14, 69–80.
- Depczyńska B., 2017. Hortiterapia środkiem do wszechstronnego usprawniania – na przykładzie warsztatu terapii zajęciowej. W: A. Krzywińska A. (red.), *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Poznań, Rhythmos.
- Fox K., Stathi A., McKenna J., Davis M., 2007. Physical activity and mental well-being in older people participating in the Better Ageing Project. *Eur. J. Appl. Physiol.* 100, 591–602.
- Gesler W., 1993. Therapeutic landscapes: theory and a case study of Epidauros, Greece. *Environment and Planning D*, 11: 171–189.
- Gigliotti C., Jarrott S., Relf D., 2003. Horticulture therapy for persons with dementia: Utilizing an environmental press perspective to integrate theory and research. *J. Ther. Hortic.* 14, 8–17.
- Górska-Klęk L., 2016. ABC „zielonej opieki”. Ser. Biblioteka Nestora 8. Dolnośląski Ośrodek Polityki Społecznej, Wrocław.
- Górska-Klęk L., Adamczyk K., Sobiech K., 2009. Hortiterapia – metodą uzupełniającą w fizjoterapii. *Fizjoterapia* 17(4), 71–77.
- Górska-Klęk L., Zagała M., Czerniak A., Jarosik M., Sobiech K., Adamczyk-Mucha K., 2013. „Zielona opieka” we wrocławskich ogrodach przyszpitalnych. *Fizjoterapia* 21(2), 36–42. <https://nowa.babinski.pl/szpital/historia/> [dostęp: 7.08.2023]. <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/gospodarstwa-opiekuncze> [dostęp: 7.08.2023].
- Lampinen P., Heikkinen R.L., Kauppinen M., Heikkinen E., 2006 Activity as a predictor of mental well-being among older adults. *Aging Mental Health* 10(5), 454–466.
- Latkowska M.J., Miernik M., 2012. Ogrody terapeutyczne, miejsca biernej i czynnej „zielonej terapii”. *Czas. Tech., A Archit.* 109(8-A), 245–251.
- Mooney P., Nicell P., 1992. The importance of exterior environment for the Alzheimer’s residents. Effective care and risk management. *Health Care Manag. Forum* 5(2), 23–29.
- Park B.J., Tsunetsugu Y., Kasetani T., Hirano H., Kagawa T., Sato M., Miyazaki Y., 2007. Physiological effects of Shinrin-yoku (taking in the atmosphere of the forest) – Using salivary cortisol and cerebral activity as indicators. *J. Physiol. Anthropol.* 26, 123–128. <https://doi.org/10.2114/jpa2.26.123>
- Roe J.J., Ward Thompson C., Aspinall P.A., Brewer M.J., Duff E.I., Miller D., Mitchell R., Clow A., 2013. Green space and stress: Evidence from cortisol measures in deprived urban communities. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 10, 4086–4103.
- Saulicz M., Myśliwiec A., Saulicz E., Knapik A., Wolny T., Rottermund J., 2015. Wpływ posiadania psa na aktywność fizyczną i ocenę jakości zdrowia osób w starszym wieku. *Probl. Hig. Epidemiol.* 96(1), 170–174.
- Skotnicka M., Pieszko M., 2014. Aktywność fizyczna receptą na długowieczność. *Med. Ogólna Nauki Zdr.* 20(4), 379–383.
- Shepley M.M., Song Y., 2014. Design research and the globalization of healthcare globalization. *Health Envir. Res. Design J.* 8(1), 158–198. <https://doi.org/10.1177/193758671400800112>
- Staniewska A., 2018. Gardens in mental hospitals at the turn of the 19th and 20th century – reinterpretation. *Wiad. Konserw.* 53, 55–66.
- Takano T., Nakamura K., Watanabe M., 2002. Urban residential environments and senior citizens’ longevity in megacity areas: the importance of walkable green spaces. *J. Epidemiol. Community Health* 56(12), 913–918.
- Ulrich R.S., Simons R.F., Losito B.D., Fiorito E., Miles M.A., Zelson M., 1991. Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *J. Envir. Psychol.* 11, 201–230.

- Velarde M.D., Tveit M.S., Hagerhall C.M., 2010. The link between landscape preferences and perceived restorativeness – current research trends and suggestions for future studies. W: J. Valentin, L. Gamez (red.), *Environmental psychology: new developments*. Nova Science Publishers, UK, 235–42.
- Ward Thompson C., Roe J., Aspinall P., Mitchell R., Clow A., Miller D., 2012. More green space is linked to less stress in deprived communities: Evidence from salivary cortisol patterns. *Landsc. Urban Plan.* 105, 221–229.
- Williams P.N., Mattson R.H., 1998. Horticultural activities and demographic factors influence children's self-esteem. *J. Ther. Hortic.* 3, 39–54.

Źródło finansowania: Ze środków budżetu państwa w ramach program Ministerstwa Edukacji i Nauki pod nazwą II Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Gospodarowanie przestrzenią a zasoby przyrodnicze” nr projektu DNK/SP/546699/2022, z dnia 21.11.2022 r.

Summary. The aim of the work is to try to determine the possibilities offered by the location of a care and rehabilitation center in a rural area for “green care” and to enumerate elements of land development that can be successfully repeated by other similar facilities. The article presents case studies of three healthcare facilities: Stiftung Attl (Germany), Old Moad Garden (England), St. Celestine in Mikoszków (Poland), where the location in rural areas plays a special role. The analysis of the case studies is based on local visions (detailed information cards were prepared, with a location map and photos), available studies and literature on the subject. In addition to traditional forms of care, these facilities offer therapies related to nature (e.g. hortitherapy, hippotherapy, dogotherapy), and use the rural environment in a model way, e.g. the use of interesting elements of small architecture and appropriate land development next to cubature facilities. The centers described below also carry out socially important integration and didactic activities of a strongly local and wider range.

Key words: rural areas, green care, small architecture, localization of the facility

Otrzymano/Received: 1.09.2023

Zaakceptowano/Accepted: 27.11.2023

Online first: 5.03.2024

Opublikowano/Published: 18.04.2024